

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

9

Raimundas Lopata
Lietuvos valstybingumo raida
1914–1918 metais

1996

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

9

Raimundas Lopata
Lietuvos valstybingumo raida 1914—1918 metais

UDK 947.45
Lo-139

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

**Autorius dėkoja Atviros Lietuvos fondui,
prisidėjusiam prie knygos išleidimo**

ISSN 1392—0391
ISBN 5—417—00715—3

© Raimundas Lopata, 1996
© Lietuvos istorijos institutas, 1996

TURINYS

Įvadas	5
PIRMA DALIS. „GINTARINĖS“ DEKLARACIJOS GEOPOLITINIS KONTEKSTAS	11
1914-ųjų perspektyvos	11
Dėl vietos po saule	15
Lenkų klausimas	23
„Tak vied eto čepucha“	28
Kompromisai ir konfliktai	35
Lietuvių politinis pasaulis	35
„Tautos vienybės“ atgimimas	37
Radikalų gravitacijos	42
Vokietijos veiksnyys	48
ANTRA DALIS. NE TIEK Į RYTUS IR Į PIETUS, KIEK Į VAKARUS	56
Ką okupavo Vokietija? A. Pfeilio kazusas	56
Didžiosios Lietuvos kontūrai	63
Politikos kamufliažas	64
Liberalus okupacijos periodas	67
Kaipgi iš tikrųjų buvo Vilniuje	70
Kaipgi iš tikrųjų buvo Kaune	83
Šalin nuo Rusijos	92
„Vive la Pologne!“, arba Lenkijos šešėlis	103
Apie „lietuvišką“ ir lietuvių politiką	112
Restitucijos regimybė	113
Kursas — Lietuvos klausimo internacionalizavimas	117
Prijungimo politika ir kelio į laisvę pradžia	122
Svetimos valdžios žinioje esantis kraštas	130
Pasirengimas deryboms	130
Naujas derybų etapas. I dalis	132
Intermedijos tema: Antantė ir lietuviai	138
Naujas derybų etapas. II dalis	142
Lietuviškoji neomonarchizmo interliudija	145
Rytų komisija ir J. Gabrys	146

F. Roppas ir Lietuvos Taryba	149
Lietuvos karalius Mindaugas II	153
Konflikto koncepcija	163
Limitrofinė valstybė	167
Vakarai, Vakarai	171
„Atėjo laikas sudaryti savą valdžią“	173
Išvados	178
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	183
THE DEVELOPMENT OF THE LITHUANIAN STATEHOOD IN 1914—1918 (Summary)	208
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	218

senasis lenkų klausimas nebeteko prasmės ir reikšmės, nes Rusija tapo pilnateise „Europos koncerto“ nare ir todėl Lenkijos atkūrimas nebesiejamas su Europos civilizacijos kova su barbariškais Rytais. Vakarų demokratijoms sudarius sąjungą su Rusija paaikėjo, kad rengiamasi kovai su Vokietijos imperializmu. Turint galvoje tradicinę vokiečių *Drang nach Osten* bei lenkų atžvilgiu Prūsijoje sėkmingai vykdytą asimiliacinę politiką, kova neišvengiamai turėjo paliesti ir lenkų tautos gyvybinius interesus. Nors su Rusija nesėkmingai kovota, tačiau rusifikacijai atsispirta, todėl nebaisu mėginti paversti ją sąjungininke, juolab kad dėl tokios sąjungos atsivertų galimybės išvaduoti Prūsijos lenkus ir prijungti juos prie Lenkijos Karalystės. Tuo tarpu Rusijos Vakarų krašto klausimas lenkams tampa neaktualus, nes lieka bręstančio konflikto periferijoje, o ir minimas kraštas nėra lenkiškumo branduolys, čia besireiškiančios tautybės seniai nebelaikomos etnografiniais elementais¹¹.

Suprantama, kad Petrograde R. Dmowski buvo išgirstas. Rengdama rugpjūčio manifesto tekstą, Rusijos užsienio reikalų ministerija atsiklausė ir įtakingo lenkų politikos nuomonės. Bet ar tai reikė, kad bent jau Karalystės endekai atsisako pretenzijų į vakarines gubernijas? Ar apskritai bendradarbiaujant su viena, nors ir įtakinga, lenkų sąjūdžio srove galėjo būti išspręsta Vakarų krašto problema? Atrodo, kad pernelyg didelių iliuzijų Petrogradas neturėjo.

1914 m. rugpjūčio 19 d. S. Sazonovas Rusijos pasiuntiniui Paryžiuje A. Izvolskiui telegrafavo, kad manifeste išdėstytus abstrakčius pažadus dar per anksti teisiškai formuluoti¹². Išties manifesto tekstas, nepriekaištingas literatūriniu požiūriu, juridiskai atrodė miglotas. Suprasti buvo galima tik tai, kad visos trys Lenkijos bus inkorporuotos į Rusijos imperiją. Tuo tarpu Lenkijos atgaivinimo per religiją, kalbą ir savivaldą formos nebuvo detalizuotos. Pagaliau ką reikė toks sakinys: „Rusija iš jūsų tikisi vieno — pagarbos teisėms tų tautybių, su kuriomis jus sujungė istorija?“¹³

„TAK VIED ETO ĆEPUCHA“ *

Vienas iš manifesto vertinimų buvo toks: tai — caro diplomatos naivumo ir bejėgiškumo liudijimas¹. Manytume, caro diplomacija nebuvo nei naivi, nei bejėgė. Šiuo atveju ji tiesiog pasi-

* „Bet juk tai nesąmonė“ (rus.).

rinko savotiškos provokacijos kelią. Dėl teksto abstraktumo reikėjo svarstyti po vieną žodį, ieškoti poteksčių, jas rasti ir atitinkamai reaguoti.

Sąjungininkai sveikino Petrogrado iniciatyvą, su kuria siejo Lenkijos autonomiją². Ir kartu *de facto* jie palaimino Rusiją ekspansijai į Centrinę Europą. Džiūgavo lenkai Varšuvoje. O plūstelėjusi Vilniaus, Kauno, Gardino, Kijevo ir kitų vakarinių gubernijų dvarininkų telegramų, reiškusių ištikimybę carui, lavina parodė, kad tikimasi liberalizacijos visose buvusios unijinės Lenkijos žemėse. Vėliau net pats R. Dmowski prisipažins turėjęs iliuzijų dėl tokios perspektyvos³. O ir nenoriai S. Sazonovo akcijai pritarusi opozicija Ministrų kabinete priekaištavo, kad neatsargios istorinės retrospektyvos, esančios manifesto tekste, galėjo sužadinti panašių vilčių. Todėl ji aktyviai įsitraukė į reformų uoliai ginamą etnografinę („pagal gyventojų sudėtį“) Lenkijos teritorijoje svarstymą. Šiam principui neprieštaravo ir užsienio reikalų ministras⁴. Taigi, kol virė debatai dėl reformų pobūdžio, išryškėjo etnografinės Lenkijos kontūrai: Pavyslio gubernijos be dar 1912 m. išskirto Chelmo ir perdalyti planuojamos daugiausia lietuviškos Suvalkų gubernijos, bet su Poznanės ir Vakarų Galicijos žemėmis*.

Ar ne panašių „provokatoriškų“ intencijų skatinami manifesto autoriai įrašė ir jau minėtą sakinį? Juk nereikėjo labai nusimanyti apie praeitį norint išsiaiškinti, kokias tautybes su lenkais sujungė istorija. Nebuvo paslaptis ir tarp pirmųjų dominavęs požiūris į „jungtuves“. Keblumų, žinoma, buvo tik dėl šių tautybių teisių. Bet jei apie teises prabylama, tai mažų mažiausiai reiškia didžiosios Rusijos geranoriškumą. O kaip į tokį gestą reaguoti, tėsprendžia jos pačios.

Yra pagrindo teigti, kad dalies lietuvių veikėjų reakcija buvo labai susijusi su manifestu. Katalikiškuose „Šaltinyje“, „Viltyje“ netrūko komentarų apie manifestą, jo įtaką lietuvių ateičiai, politinei linijai, lietuvių ir lenkų santykiams, lietuviškų Suvalkų gubernijos žemių likimui, nors vidaus reikalų ministro N. Maklakovo direktyva tokio pobūdžio komentarai buvo uždrausti⁵.

Tačiau bene aiškiausiai visas spaudoje apie manifestą išsakytas mintis reziumavo M. Yčas 1914 m. spalio mėn. laiške lietuvių išeivijos JAV atstovams: „Žinomojo atsiliepimo vyriausiojo karo vado į lenkų tautą rezultate kyla klausimas — kas daryti pasižy-

* Rusijos užsienio politikos archyve yra išlikęs dokumentas, atskleidžiantis, kaip buvo rengiamasi pagrįsti Poznanės Didžiosios Kunigaikštystės aneksiją. „Statistikoje apie gyventojus lenkus“ šioje teritorijoje užrašytoje rezoliucijoje buvo reikalaujama „padidinti lenkų tautybės gyventojų skaičių 17%“ (F. 135.— Op. 474.— D. 43.— L. 19—24).

mėjus iš lenkų pusės tendencijoms išplėsti savąją hegemoniją ir į Lietuvį tautą, žinoma, dengiantis istorijos unija ir tradicijos broliškumu? Nutarta griežtai ir aiškiai: — kadangi dėl visos virtinės istorijos, ekonomijos ir kultūros faktorių lenkinimo pavojus yra baisesnis už rusinimo ir dargi vokietinimo pavojų, visomis pajėgomis gintis nuo lenkų hegemonijos, geriau pasilikti kad ir status quo su Rusija, by tik atsiginus nuo lenkų hegemonijos. . .” Aiškiai pasižyminti nuomonė, — dėstė toliau laiško autorius, — taikos konferencijoje pakeisti Europos žemėlapi vadovaujantis etnografiniais kriterijais bei akivaizdus rusų nenoras matyti per plačią Lenkiją liepia jiems „itin klausytis lietuvių balso, nes jisai teikia progos išstumti vietoj istorinės Lenkijos — etnografinę Lenkiją ir, be to, moraliai pateisina tokią poziciją”. Dėl visų šių veiksnių, pasak M. Yčo, turi būti iškelta vieningos Lietuvos idėja, t. y. Mažosios Lietuvos ir Didžiosios Lietuvos su Suvalkų gubernija sujungimo idėja ⁶.

Nepaprastajame Rusijos Valstybės Tarybos ir Dūmos posėdyje 1914 m. liepos 26 (rugpjūčio 8) d. ir dalies Vilniaus lietuvių draugijų bei spaudos atstovų susirinkime rugpjūčio 4(17) d. priimtoje „Lietuvių deklaracijoje“ tokia pozicija bei idėja ir atsispindėjo. Posėdyje M. Yčas pasakė kalbą, kurioje, užtikrinęs parlamentarus tautiečių lojalumu, išsakė viltis pusiau perplėštus lietuvius matyti suvienytus po Rusijos vėliava. Deklaracijos, netrukus pavadintos „gintarine“, autoriai (S. Šilingas, J. Basanavičius, D. Malinauskas) siūlė Rusijai remtis net nežymiausiu etnografiniu vienetu ir taip pat pageidavo subirusius lietuviškus „gintarinius karolius“ surinkti Rusijos vadovaujamoje tautų sąjungoje. Deklaracijos ryšį su didžiojo kunigaikščio manifestu ar, kaip manyta, galimais jo padariniais išdavė tiek Žalgirio mūšio paminėjimas, tiek evaluotomis formomis išdėstyta lietuvių etnopolitinio savarankiškumo argumentacija: lietuviai nėra nei lenkai, nei rusai („nebūdami slavai, mes, kaip šviesus kietasis gintaras, įriedėjome į slavų jūrą“); lietuviai turi istorinę-valstybinę tradiciją („per visą savitos Lietuvos gadynę, kuomet lietuvių tauta pati buvo savo likimo vykintoja ir pati kur tinkama kreipė savo valią“); lietuviai išsaugojo kultūrinį savitumą („sugebėjo nusaugoti savąją kultūrą visame josios grynume per vergijos amžius, per masinę savųjų brolių išsižadėjimą savosios tėvynės“); lietuviai puoselėja politinius tikslus („artinasi valanda įvykdymo lietuvių tautos svajojimų, iš tiesų žilųjų: savo pradžią ima jie nuo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Mindaugo“)⁷.

Tendencija formuluoti lietuvių aspiracijas atsižvelgiant į manifestą „Į lenkus“, kitaip tariant, sieti jas su Rusijos bandymais spręsti Lenkijos problemą, išryškėjo ir J. Gabrio 1914 m. pabai-

gos—1915 m. pradžios veikloje. O tai liudija, kad M. Yčo laiškas sėkmingai pasiekė adresatą.

Priminsime, kad nuo 1914 m. vidurvasario LIB vedėjas aktyviai dalyvavo JAV lietuvių kolonijų politiniame gyvenime. Dar rugpjūčio mėn. jis ėmėsi iniciatyvos surengti visuotinį išeivijos suvažiavimą, ragino apsvarstyti dvi problemas: suformuluoti norimos ir įmanomos Lietuvos politinės ateities perspektyvą, tinkamai pasirinkti jos įgyvendinimo taktiką. J. Gabrys siūlė jas sprendžiant atsizvelgti į ateityje galimus tris Lietuvos geopolitinės padėties variantus: Lietuva Rusijai nugalėjus Vokietiją (pavyksta suvienyti Didžiąją ir Mažąją Lietuvos, sustiprėja ekonominės bei politinės lietuvių pozicijos); Lietuva Vokietijai nugalėjus Rusiją (karo veiksmai Lietuvoje, o po karo — negailestinga vokiečių asimiliacinė politika); Lietuva suirus Austrijai-Vengrijai (naujų valstybinių darinių formavimasis, Lenkijos, o žinant lenkų „pretenzijas“, ir Lietuvos klausimo iškilimas)⁸.

Dėl nesutarimų, ypač rinkimų į forumą tvarkos reikalu, visuotinio suvažiavimo surengti nepavyko. Tačiau tiek katalikų organizacijų Amerikos lietuvių politiškas seimas rugsėjo 21—22 d. Čikagoje, tiek tautininkų ir socialistų Amerikos lietuvių II visuotinis seimas spalio 1—2 d. Bruklina diskutavo dėl J. Gabrio pasiūlytų problemų ir pasirinko pirmąjį jau minėtų geopolitinių alternatyvų variantą.

Čikagoje seimas, kuriame dalyvavo LIB vedėjas, priėmė rezoliuciją, reikalavusią suteikti Lietuvai kuo plačiausią autonomiją, aneksuoti Mažąją Lietuvą, grąžinti Suvalkų guberniją, užmegzti federacinius ryšius tarp autonominių Lietuvos ir Latvijos. Orientaciją į Rusiją sušvelnino tezė dėl lietuvių atstovo dalyvavimo taikos konferencijoje. Tokiu atstovu buvo išrinktas J. Gabrys, be to, jis dar buvo įgaliotas informuoti Europos spaudą apie Lietuvą⁹.

1914 m. pabaigoje J. Gabrys išvyko į Europą pasirengęs agitacijai, kišenėje turėdamas dar Čikagos spaustuvės dažais kvepiančią savo knygelę „Kokia autonomija Lietuvai reikalinga? (Autonomija ar savivalda)“. Tačiau 1915 m. sausio mėn. Tautybių Sąjungos (*Union des Nationalités*) leidinyje „Les Annales des Nationalités“, „The British Review“ vasario numeryje ir kovo mėnesį Paryžiuje pradėtame leisti žurnale „Pro Lituania“ išspausdinti jo straipsniai rodė, kad tema yra kiek kitaip formuluojama.

„Lietuva ir Lenkijos autonomija. Ar gali Lietuva būti autonominės Lenkijos dalimi?“— klausė skaitytojų J. Gabrys ir, nagrinėdamas 1914 m. rugpjūčio manifestą „Į lenkus“, teigė, kad jis reiškia ne tik autonominės Lenkijos perspektyvą. Sakinys, jog Rusija „iš jūsų tikisi vieno—pagarbos teisėms tų tautų, su

kuriomis jus sujungė istorija", leidžia padaryti išvadą, kad rusai palankiai žiūri ir į lietuvius, latvius, gudus bei ukrainiečius. O tai įgalina, atkuriant Lenkijos autonomiją, griežtai kelti nacionalinį principą ir juo garantuoti kitų tautinę savimonę turinčių bendrijų autonomiją jų etnografinėje teritorijoje. Tiesa, Lietuvai J. Gabrys siūlė taikyti plačiai suprastą etnografinį principą, kuris apimtų istorinius, politinius, geografinius, ekonominius ir etninius kriterijus. Svarbiausia čia yra ta aplinkybė, kad Lietuva — tai ne istorinė-geografinė kategorija, o buvusi valstybė arba LDK branduolys, kuris nesikeitė iki pat 1772 m. padalijimo. Taigi, kaip lenkų karūnos, čekų Šv. Vaclovo karūnos, taip ir lietuvių Didžiosios Kunigaikštystės teisės neišnyko ir galioja Suvalkų, Kauno, Vilniaus, Gardino gubernijose bei dalyje Minsko gubernijos. Tokią Lietuvos teritoriją, prijungus dar ir lietuvišką Rytų Prūsiją (iki Karaliaučiaus imtinai), ir turėtų apimti autonomija. Su tokia Lietuva, pasak J. Gabrio, latviai ir gudai, jei pastarieji išsikovos autonomiją, galėtų sudaryti autonomijų federaciją¹⁰.

Paskaitą ta pačia tema LIB vedėjas skaitė 1915 m. balandžio 15 d. Paryžiuje, sociologų draugijoje. Pakartojęs straipsniuose išdėstytą argumentaciją ir reziūmavęs lenkų propagandos teiginius, J. Gabrys paragino lenkus mažiau dairytis į Rytus ir verčiau reikalauti dalies Rytų Prūsijos su Dancingu aneksijos¹¹.

Taigi galima kalbėti apie dalies lietuvių veikėjų koordinuotą akciją — deklaruoti Lietuvos etnopolitinį atskirumą ir kelti jos statuso klausimą pasinaudojant Rusijos politikos vingiais. Kita vertus, tikslų sukonkretinimas — Lenkijos problema, iš esmės tebebuvusi tarptautinio pobūdžio, ir Mažosios Lietuvos prijungimas — tarsi rodė, kad bandoma internacionalizuoti Lietuvos klausimą taip „palengvinant“ jo sprendimą Rusijos imperijoje. Tokiu atveju „gintarininkai“ dangstė savo intencijas deklaratyviai lojalia pozicija. Liepos 26 d. per posėdį M. Yčas rašė broliui Jonui: „Ūpas pas mus geras, visi laukia laimėjimų karėje, paskui supranta, kad nebegalės be reformų apsieiti, nors šią valandą nekalbėsime apie tai.“¹² Beje, tokia deklaratyviai lojalia pozicija nebuvo išsiskirta ir iš bendro Rusiją apėmusios patriotinės atmosferos fono: ištikimybę sostui prisiekė latvių, estų, armėnų, lenkų ir kitų tautų atstovai (tokia pat padėtis buvo ir Austrijoje-Vengrijoje)¹³.

Tuo tarpu J. Paršaičio-Gabrio atvejį, manytume, reikėtų pasiūlyti turint omenyje tokią tezę: susijęs su Rusija ir priklausomas nuo Antantės.

A. Eidinto monografijoje „Slaptasis lietuvių diplomatas“ yra smulkiai nušviesta šios spalvingos asmenybės biografija ir veikla. Priminsime, kad, be vedėjavimo LIB, jis buvo dar ir 1912 m. bir-

želio mėn. Paryžiuje įkurtos Tautybių Sąjungos generalinis sekretorius, taip pat redagavo leidinį „Les Annales“. Lankydamasis Paryžiaus salonuose, jis galėjo sužinoti vakariečių požiūrį į Rusijos tautines problemas, tarptautinės situacijos vertinimus. Kaip pažymi prancūzų istorikas E. Demmas, J. Paršaičio ikikarinė publicistika ir politiniai memorandumai visada išlaikė antivokišką kryptingumą, tuo tarpu antirusiškos tendencijos patyrė metamorfozę kaip tik 1912 m. viduryje¹⁴. Šias išvelgtas tendencijas paryškina J. Gabrio ir S. Sazonovo susitikimo Peterburge 1913 m. rugpjūčio 13(26) d. faktas. Susitikime užsienio reikalų ministras buvo supažindintas su Ambasadorių konfederacijos Londone pirmininkui E. Grey'ui nusiųstu memorandumu, kuriame J. Gabrys protestavo prieš lenkų aspiracijas traktuoti Lietuvą kaip Lenkijos provinciją¹⁵.

Taigi kontaktų būta ir su Rusijos pareigūnais. Tiesa, sunku juos pavadinti agentūriniais, kaip prieškario metais tą padaryti mėgino lenkų spauda. Veikiausiai čia turėjo reikšmės abipusis suinteresuotumas. Karo metais rusų diplomatams Šveicarijoje, atsakingiems už agentūrinį darbą su lietuviais, teko verbuoti žmogų iš LIB vedėjo aplinkos, nors paties J. Gabrio veikla 1915 m., jo bei A. Viskanto rugpjūčio 3—4 d. Ženevoje organizuota lietuvių—latvių konferencija (buvo protestuota prieš vokiečių padarytus tarptautinės teisės pažeidimus, reikalauta autonomijos) nebuvo vertinama neigiamai¹⁶. Atrodo, jog už propagandos antilenkiškumą* J. Paršaičiui buvo atleidžiamos „autonominio federalizmo“ nuodėmės, juolab kad šiai koncepcijai pritarė ir Rusijos sąjungininkės.

Jau minėto M. Paléologue ir S. Sazonovo pokalbio metu 1915 m. sausio pradžioje Prancūzijos ambasadorius, pagyręs ministrą už drąsius bandymus suteikti lenkams autonomiją, mėgino pašnekovą įtikinti, kad dėl daugelio nerusiškų tautų individualumo tiesiog būtina ir joms pritaikyti regioninę autonomiją, nes priešingu atveju imperija paprasčiausiai neįveiks jų separatizmo. Į tai S. Sazonovas atsakė: „Jūs palietėte šiuo metu opiausią mūsų vidaus politikos problemą. Teoriškai aš maštau Jūsų siūloma kryptimi.

* Pažymėtina dar Paryžiuje 1915 m. birželio 26—27 d. įvykusi Antroji tautybių konferencija. Vienas energingiausių jos organizatorių buvo J. Gabrys. Konferencijoje netrūko antilenkiškų kalbų. Pavyzdžiui, profesorius Ch. Seignobos, artimas J. Paršaičio bičiulis, pareiškė: „Tegu lenkai siekia savivaldos, jei jie tai sugeba, bet tegu jie neprimeta savo norų kitoms tautoms, lietuviams, ukrainiečiams ir gudams, kurie turi tokią pat teisę į savivaldą.“ Vėliau išleistuose protokoluose antilenkiški kalbų motyvai išryškinti kursyvu. Zr.: Conférence des Nationalités tenue à l'École des Hautes Études Sociales les 26—27 juin 1915.— Paris, 1915.— P. 10, 16.

Bet jei mes prieitume prie praktinių sprendimų, Jūs pamatytumėte, kaip sunku tai suderinti su Carizmu. Mano manymu, nėra Rusijos be Carizmo." 17

Vis dėlto toks atsakymas nebuvo vienprasmis. Juk kas galėjo pasakyti, ką S. Sazonovas vadino „Carizmu“? Jei buvo kalbama apie legitimizmo, patvaldystės, autokratijos principus, tai tautinio individualumo apsauga, kaip rodė etnografinės Lenkijos autonomijos svarstymai, neturėjo sumenkinti valstybės teisinės monopolijos. Ir visai kas kita, jei omenyje turėtas sistemos funkcionalumo pagrindas — biurokratija. Jos reakciją galėjo pajusti ir lietuviai.

Štai kaip M. Yčas prisiminė „Gintarinės“ deklaracijos įteikimą Rusijos ministrui pirmininkui I. Goremykinui:

„Man įėjus į kabinetą, jis atsistojo ir, porą žingsnių paėjęs į priekį, maloniai pasisveikino ir paprašė sėsti. Pirmiausia aš jam nusiskundžiau, kad vidaus reikalų ministeris Maklakovas neleido man Biržuose laikraščio tokiu momentu, kada mūsų tauta turi būti sargyboje visų įvykių ir gauti tikrų žinių, kas vyksta karo lauke.

— Taip, tikrai reikėtų laikraščio,— pritarė jis man.— Bet čia vidaus reikalų ministerio kompetencija. Jeigu jis atsisakė duoti, tai aš jo priversti negaliu.

Užbaigęs reikalą su laikraščiu, aš ištraukiau iš kišenės ir padaviau jam Vilniaus lietuvių visuomenės deklaraciją. Jis paskaitė, susiraukė ir, padėjęs ant stalo, pasakė:

— Tak vied eto čėpuča.

Aš į jį pasižiūrėjau ir patraukiau pečiais, reikšdamas savo nusistebėjimą.

Paėmęs vėl į rankas pavartė, dar kartą paskaitė ir paklausė:

— V suščnosti govoria, o čem vy prosite?*

Atsakai, kad aš nieko neprašau. Tiktai lietuvių visuomenės organizacijos per mane pareiškia savo nusistatymą dėl karo ir ko jos lauktų po karo. . .

— Teper ja ponimaju. Perdaite litovskomu naseleniju moju iskrenniuju blagodarnost za vyražennyje čuvstva. . .“ 18 **

Tai toks „perdyla“ vadovavo Rusijos politikai, šaipėsi M. Yčas, ir turėjo nugalėti vokiečių. Tiesa, šaipėsi jis. . . 1935 m. Tačiau pažiūrėkime, kaip karo pradžioje deklaratyviai lojalią poziciją vertino visa lietuvių visuomenė ir apskritai kokią ateitį ji matė.

* „Iš esmės kalbant, ko jūs prašote?“ (rus.).

** „Dabar aš suprantu. Perduokite lietuviams nuoširdžią mano padėką už parodytus jausmus. . .“ (rus.).